

Després de l'abdicació: el franquisme dura massa

Salvador Aguilar¹

L'abdicació del rei d'Espanya (16.06.2014) i les circumstàncies en què es produeix fan pensar que no estem davant d'un simple esdeveniment, alguna cosa llampant que sobta l'observador i la porta tot seguit a les portades mediàtiques. Més rarament, es produeixen esdeveniments que expressen un garbuix complex de contradiccions múltiples que viu o ha viscut una comunitat i representen una interrupció substantiva de la norma. Aquesta abdicació és un esdeveniment d'aquest segon tipus i, en conseqüència, no fàcilment interpretable. La raó principal és que els fets històrics són sovint polisèmics: es van desplegant amb significats que varien en funció dels fets històrics precedents, les estructures socials en presència, la interacció entre els actors que hi ha a l'escenari (portadors de desitjos i interessos) i la irrupció sobre aquest conjunt d'esdeveniments nous. Octavio Paz va voler assenyalar alguna cosa així en intitular el seu conegut llibre *Los signos en rotación*.

Efectivament, si volem entendre l'abdicació hem de prestar atenció als "signes en rotació": el que ara pugui passar oferirà aclariments sobre el procés de transició política espanyol iniciat el 1976; i a l'inrevés, permetrà establir fins a quin punt les forces socials i polítiques espanyoles d'avui resten amarrades o no al relat hegemònic que la coalició de la transició (l'addició de reformistes moderats i alts funcionaris civils de l'antic règim, d'una banda, i els actors polítics moderats dins l'oposició democràtica a Franco, de l'altra) va posar en circulació.

El relat es composà amb unes poques peces. Una, el rei, anomenat cap d'Estat pel mateix Franco, aconseguí passar d'una dictadura a una democràcia sense violentar la legislació vigent (tènueament, al si d'aquesta noció n'hi ha una altra de subliminal: les idees democràtiques ja eren presents al si del franquisme mateix). Dos, la legitimitat democràtica del rei és impecable i procedeix de

¹ Membre del Comitè Científic de l'Observatori del conflicte Social, professor d'Estructura Social. Universitat de Barcelona.

l'aprovació de la Constitució del 78 —plenament legítima— per una majoria del poble. Tres, l'Espanya posttransicional (és a dir, posterior a 1982, data en què es produeix el primer relleu pacífic de govern via urnes) és un país plenament normal i com els del nostre entorn. Quatre, el problema històric de la diversitat interna del país i els conflictes identitaris s'ha solucionat amb el model autonòmic, un èxit colossal que fins i tot s'intentà exportar. I cinc, el sacrifici i la visió patriòtica de futur dels prohoms de la transició, FFAA incloses, han portat Espanya a una normalitat equiparable a la dels països europeus i a una pau i prosperitat duradores.

Són aquests pressupòsits els que ara mateix estan en suspens: és com si de sobte tot el país hagués contingut la respiració. Una situació que en si mateixa ja indica fins a quin punt el període que segueix la mort de Franco s'ha fonamentat en un consens per dalt i una altíssima resignació per baix per part d'una població profundament atemorida i intimidada pel pacte de silenci elitista i la determinació de deixar sense tractar les obligades reparacions històriques.

La situació generà un nou règim, el règim de la transició (tot i que l'historiador Santos Julià protesti), amb mecanismes polítics *sui generis*, forma d'estat, jerarquia d'actors (institucions de gestió política), mitjans de comunicació fidels al relat i fins i tot una *intelligentsia* pròpia (una clara majoria dels opinadors a la premsa de Madrid). Si bé el nou règim va començar amb fortes dificultats (una vegada més, Espanya intentava “modernitzar-se” coincidint amb la irrupció d'una crisi econòmica sistèmica), la integració a Europa i la llarga època de relativa prosperitat econòmica que va seguir van establir més o menys la situació. Què passa doncs, quin és el problema?

El problema general és que l'accés de societats complexes a un sistema polític democràtic, en l'experiència comparada, és un procés extremadament lent, complex i que té com a variable principal d'èxit la generació d'una sòlida cultura democràtica de baix a dalt. No hi ha societats de democràcia avançada (potser hauria d'afegir “encara”) a les quals s'hagi arribat per mitjà d'una transició política, un recurs d'excepció i extremadament fràgil per a sortir del pas en societats internament molt dividides i potser abocades a enfrontaments virulents (aquest és l'argument principal del famós estudi de McAdam, Tilly i

Tarrow sobre el nostre cas). Hi ha, a més, el problema particular que es pot mostrar amb certa facilitat que els cinc pressupòsits principals del relat transicional són erronis: ni la legitimitat democràtica del rei és escrupolosa, ni la Constitució (elaborada al bell mig de pressions militars i feta estrictament per dalt) tampoc, ni l'Estat de les autonomies és una història d'èxit, ni som fàcilment equiparables a un país europeu normal (una il·lustració ben significativa, per estrafolària: en absència d'una imprescindible condemna del franquisme i d'una memòria històrica democràticament digna, un dels actors que més es belluguen contra la monarquia és un estrofolari "sindicat"... falangista! que s'autoanomena Manos Limpias). Afegim que ni veníem d'"una dictadura" (sinó d'alguna cosa encara pitjor, un règim totalitari, tot i que residual) ni vàrem passar a "una democràcia" (sinó, tècnicament parlant al meu parer, una poliarquia oportunista, tema en el qual no podem entrar ara).

Fi del franquisme? Fi de la transició? Inici d'una "segona transició"? On som? Fa pocs dies en Raimon Pelegero, en una entrevista periodística (*El País-Babelia*, 31.05.2014), encertà amb una idea connexa: "El franquismo dura demasiado". És constatable, és inclús inherent a tot procés de transició (que implica que el poder dictatorial no ha pogut ser abatut), però fa molt mala espina. El traspàs de la Corona suggereix que aquest franquisme inherent continuarà sobre la taula. Amb la qual cosa, tornant a la formalitat de les preguntes anteriors, haurem de pensar que tampoc la transició no haurà acabat. Les transicions polítiques, més enllà de la seva fase de canvi institucional (a Espanya, 1976-1982), tenen per definició una durada indeterminada la finalització de la qual coincideix amb l'emergència d'una cultura política democràtica i arrelada, la qual cosa no és precisament el nostre cas. Aquesta qüestió està ara mateix en procés de canvi incert: d'una banda, hi ha molts indicadors que assenyalen que el nou règim va saber socialitzar la població en una cultura democràtica minimalista (eleccions lliures, però les imprescindibles; duopoli partidari PP-PSOE, de ferro; cabdillisme de "barons", que ràpidament va revifar el tradicional clientelisme polític espanyol); però de l'altra, amb Catalunya al capdavant, progressiva autonomització de la societat civil i autoorganització des de baix i exigència d'aprofundiment de la

democràcia. “Segona transició” vol dir que, en algun moment futur i allunyat del seu inici, certs problemes centrals d'impossible gestió quan es fa el pacte original (per exemple, la qüestió de la plurinacionalitat) podran ser abordats i resolts; de moment tampoc no és el cas.

Per arribar a alguna conclusió, hem d'esperar que els signes segueixin rotant (és a dir, que es completin els processos històrics). Però, de moment, dues sensacions es van imposant. Una, si perquè la gent no es mati en produir-se la mort de Franco s'ha de desvirtuar tot (democràcia inclosa), és dubtós que els 38 anys de la transició espanyola hagin valgut la pena. S'ha creat una societat de baixíssima cultura democràtica on —té raó en Raimon— el franquisme es cola per totes les escletxes; una societat, a més, cínica i corrupta. I dos, caldrà fer valdre serenament la nostra determinació d'esdevenir ciutadans lliures sobre la pesada estructura del règim que se'ns ha imposat. Aquesta determinació és visible que es va obrint pas a l'Estat espanyol i és clarament manifesta a Catalunya des del 2010. El règim de la transició ha entrat en crisi i potser fallida.

Juny de 2014

Article d'opinió no publicat al seu moment per un diari de Barcelona.